

направлено на особливості здійснення емоціонального взаємодія в учбно-воститательном процесі дошкольного учреждения. Осуществлен анализ психолого-педагогических исследований проблемы.

Ключевые слова: емоціональне взаємодія, складаючі емоціонального взаємодія, педагогические условия емоціонального взаємодія.

Wojtowicz O.V.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING EMOTIONAL INTERACTION CAREGIVERS

This article deals with the problem of the emotional component between the teacher and pupils in preschools. The main focus in the article is on the characteristics of training future teachers for emotional interactions in the educational process in preschools. The analysis of psychological and educational problem was done.

Key words: emotional interaction, the emotional components of the interaction, the pedagogical conditions of emotional interaction.

УДК 371+37.013+37.011.33

Гайсанов К.Р.

РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Статтю присвячено обґрунтуванню ролі цінностей та важливості аксіологічного принципу в процесі духовно-морального розвитку особистості молодшого школяра, а також значимості формування в початковій школі його системи базових цінностей.

Ключові слова: виховання, цінності, аксіологічний принцип, початкова освіта, молодший школяр.

Проблема цінностей завжди була актуальною. Її постановка загострювалася, набувала широкого соціального і морального значення, особливо в складні, переломні етапи розвитку суспільства. Періоди, коли культурні традиції знецінювалися, колишні ідеологічні і етичні засади суспільства піддавалися дискримінації, починалася поспішна їх заміна новими ідеалами і цілями [6, с.87-90].

Суспільство, в якому досягнутий консенсус відносно того, що є цінним, може розглядатися як відносно стабільна система. Цінності, будучи елементом культури, лежать в основі ціннісно-нормативного механізму регуляції соціальної поведінки. Крім того, реформування громадської системи може призвести до трансформації цінностей, але також може статися переоцінка, зміщення або заміна цінностей.

Особливо явно це проявляється в процесі соціалізації. Початковий процес інтенсивного переосмислення і привласнення цінностей починається в початковій школі. Початковий етап шкільної освіти – це важливий період в житті дитини, коли формуються відчуття власних можливостей, потреба в самостійній діяльності, основні уявлення про навколишній світ, добро і зло, уявлення про сімейний устрій і рідну землю. Здобуваючи початкову освіту, діти набувають перші знання про навколишній світ, навички у спілкуванні та вирішенні прикладних завдань. На цьому етапі формується і починає розвиватися особистість дитини. Саме початкова освіта формує у дитини ті загальнонавчальні навички та вміння, рівень освоєння яких значною мірою зумовлює успішність всього подальшого навчання, а також формує систему базових цінностей.

Формування цінностей, норм та законів життя в процесі педагогічної діяльності в початковій школі становить зміст виховного процесу, реалізованого в контексті діяльнісного підходу. У цей період особливо важливо сформувати систему, насамперед, моральних

цінностей. Пріоритет виховання моральних цінностей визначається тим, що вони, як граничні вищі смисли і мотиватори людського життя, виконують функцію регуляторів поведінки, охоплюють усі сторони людської життєдіяльності. Виховання моральних цінностей відбувається впродовж усього життя людини, проте найбільш сензитивним періодом у вихованні цінностей є шкільний вік. Особливістю моральних цінностей, як доброчесностей людини, являється те, що вони соціальні за своєю природою і індивідуальні за формою вираження.

Мета статті – показати роль цінностей у процесі духовно-морального розвитку і виховання особистості молодшого школяра.

"Виховання – це складний і багатогранний процес формування людини в умовах створення оптимальних можливостей для фізичного, психічного, соціального і культурно-духовного розвитку. Найвища мета виховання - всебічний гармонійний розвиток вільної, самодостатньої особистості" [3, с.92]. Виховання сьогодні - це, перш за все, робота зі смислами, цінностями, системою стосунків людини, її емоційно-вольовою та рефлексивними сферами, з усім тим, що дозволяє людині усвідомлювати, оцінювати і удосконалити себе, роблячи при цьому головним критерієм власних дій і вчинків совість. Сьогодні в початковій школі виховна робота – це робота з цінностями і смислами, яка є невід'ємною частиною цілісного навчального процесу, пронизує усі форми взаємовідносин і взаємодій між його суб'єктами.

Відзначимо, що сьогодні в педагогіці живуть ідеї цінності дитинства, співпраці, діалогу, педагогічної підтримки, самовизначення і самоактуалізації особистості, динамічності, толерантності. Отже, встає завдання створення дитині умов для вільного вибору форм, способів самореалізації на основі освоєння загальнолюдських цінностей. Необхідно, щоб виховне середовище було як можна різноманітнішим, варіативним. Крім того, "простір життєдіяльності дітей має бути відкритим - це сприяє відкритості кожного" [2, с.3].

Цінності визначають основний зміст духовно-морального розвитку і виховання особистості молодшого школяра. Це положення знайшло своє відображення у Федеральному компоненті державного стандарту початкової загальної освіти Росії і воно спрямоване на реалізацію особово-орієнтованої розвиваючої моделі масової початкової школи.

Метою виховного процесу в умовах особово-орієнтованого навчання і виховання є формування цілеспрямованої, ініціативної, моральної особистості з активною громадянською позицією. Це сприяє її творчому самовираженню та самореалізації. Кожна особистість має свій прояв неповторної індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних взаємовідносин в колективі.

Виходячи з мети і завдань сучасної школи, навчально-виховний процес в умовах особово-орієнтованого виховання покликаний забезпечити виконання таких основних цілей, як: розвиток особистості школяра, його творчих здібностей, інтересу до навчання, формування бажання і вміння вчитися; виховання моральних та естетичних почуттів, емоційно-ціннісного позитивного ставлення до себе і навколишнього світу; освоєння системи знань, умінь і навичок, досвіду здійснення різних (відомих) видів діяльності; охорона і зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей; збереження та підтримка індивідуальності дитини [8].

Цінності, ціннісно-нормативні системи, які зумовлюють спрямованість розвитку особистості на етапі початкової освіти, як і на всіх інших етапах, грають велике значення. Процеси, що відбуваються в російському суспільстві зумовили розробку Програми духовно-морального розвитку учнів на щаблі початкової загальної освіти як складової частини освітньої програми початкової загальної освіти [5], а також Концепції духовно-морального розвитку і виховання особистості громадянина Росії.

Програма духовно-морального розвитку і виховання учнів є концептуальною і методичною основою для розробки та реалізації освітньою установою власної програми духовно-морального розвитку і виховання учнів на щаблі початкової загальної освіти з

урахуванням культурно-історичних, етнічних, соціально-економічних, демографічних та інших особливостей регіону, запитів сімей та інших суб'єктів освітнього процесу. Така програма спрямована на конкретизацію завдань, цінностей, змісту, планованих результатів, а також форм виховання та соціалізації учнів, взаємодію з сім'єю, установами додаткової освіти, традиційними релігійними та іншими громадськими організаціями, розвиток учнівського самоврядування, участь учнів в діяльності дитячо-юнацьких рухів і об'єднань, спортивних і творчих клубів.

Однією з головних складових реалізації цієї програми є положення про те, що школа створює умови для реалізації програми духовно-морального розвитку і виховання учнів, забезпечуючи їх залучення до цінностей сім'ї, своєї етнічної, конфесійної, соціальної групи, загальнолюдським цінностям в контексті формування у них ідентичності громадянина Росії і направляючи освітній процес на виховання дитини в душі любові до Батьківщини і поваги до культурно-історичної спадщини свого народу і своєї країни, на розвиток її творчих здібностей та формування основ її соціально відповідальної поведінки в суспільстві і в сім'ї. Педагогічна організація процесу духовно-морального розвитку і виховання учнів передбачає узгодження зусиль багатьох соціальних суб'єктів: школи, сім'ї, закладів додаткової освіти, культури і спорту, традиційних релігійних організацій та громадських об'єднань, включаючи дитячо-юнацькі рухи та організації [1, с.84].

Програма духовно-морального розвитку і виховання учнів визначає основні напрямлення й ціннісні основи духовно-морального розвитку і виховання учнів на щаблі початкової загальної освіти (підрозділ 1.2), до яких відносяться:

- виховання громадянськості, патріотизму, поваги до прав, свобод і обов'язків людини;
- виховання моральних почуттів і етичної свідомості;
- виховання працьовитості, творчого ставлення до навчання, праці, життя;
- виховання ціннісного ставлення до природи, навколишнього середовища (екологічне виховання);
- виховання ціннісного ставлення до прекрасного, формування уявлень про естетичні ідеали і цінності (естетичне виховання).

Ці напрямки взаємопов'язані і взаємозумовлені – кожне засноване на певній системі базових національних цінностей, що має забезпечувати засвоєння їх учнями. При цьому, відповідно до даних напрямків, визначена також система цінностей, яка є основою духовно-морального розвитку і виховання молодшого школяра: 1) любов до країни, свого народу, свого краю; служіння Батьківщині; правова держава; громадянське суспільство; закон і правопорядок; полікультурний світ; свобода особиста і національна; 2) моральний вибір; життя і сенс життя; справедливість; милосердя; честь; гідність; повага до батьків; повага до людської гідності, рівноправність, відповідальність і почуття обов'язку; турбота і допомога, мораль, чесність, щедрість, турбота про старших і молодших; свобода совісті та віросповідання; толерантність, уявлення про віру, духовну культуру та світську етику; 3) повага до праці; творчість і творення; прагнення до знань та пізнання істини істини; цілеспрямованість і наполегливість; ощадливість; працьовитість; 4) рідна земля; заповідна природа; планета Земля; екологічна свідомість; 5) краса, гармонія; духовний світ людини; естетичний розвиток, самовираження у творчості та мистецтві [5].

У програмі зазначено, що всі напрямки духовно-морального розвитку і виховання важливі. Вони доповнюють один одного і забезпечують розвиток особистості на основі вітчизняних духовних, моральних і культурних традицій. Школа може віддавати пріоритет тому чи іншому напрямку духовно-морального розвитку і виховання особистості громадянина Росії, конкретизувати (відповідно до вказаних основних напрямів та систему цінностей) завдання, види і форми діяльності на щаблі початкової загальної освіти.

Неважко помітити, що ціннісно-орієнтована програма духовно-морального розвитку і виховання спрямована на формування і розвиток гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра з акцентом на патріотизм і національні цінності. "Відповідно до

стандарту на шаблі початкової загальної освіти здійснюється ... духовно-моральний розвиток і виховання учнів, що передбачає прийняття ними моральних норм, моральних установок, національних цінностей" – пункт 8 [4].

Виховний процес носить цілеспрямований характер. Він припускає певний напрям виховних зусиль, усвідомлення цінностей тих зусиль, а також включає в себе змістовну сторону і засоби досягнення цілей. Виховний процес будується в початковій школі на певних принципах. Беручи до уваги визначення, що виховання сьогодні - це, перш за все, робота зі смислами, цінностями, системою відносин людини, вважаємо, що аксіологічний принцип у виховному процесі є основним. Цінності визначають основний зміст навчання, виховання, а значить напрямок розвитку особистості молодшого школяра. Отже, мету виховання можна розглядати у вигляді ціннісного ставлення молодшого школяра до дійсності. Таким чином, процес виховання є зосереджений на формуванні особистості вихованця, який систему суджень про цінності прийняв у якості керівництва для власної життєдіяльності.

Будь-який зміст навчання, спілкування, діяльності може стати змістом виховання, якщо воно віднесено до певної цінності. Педагогічна організація морального укладу шкільного життя починається з визначення тієї системи цінностей, яка лежить в основі виховного процесу, розкривається в його змісті і свідоме засвоєння якої учнями здійснюється в процесі їх духовно-морального розвитку. У цьому процесі дуже важлива роль сім'ї та вчителя.

Батьки, так само як і вчитель, подають дитині перший приклад моральності. Приклад має величезне значення в духовно-моральному розвитку й вихованні особистості. Необхідно забезпечувати наповнення всього укладу життя учня безліччю прикладів моральної поведінки, які широко представлені у вітчизняній і світовій історії, традиційних релігіях, літературі і різних видах мистецтва, казках, легендах і міфах, а також духовно-моральною культурою народів та моральним досвідом минулих поколінь.

Наповнення укладу шкільного життя моральними прикладами активно протидіє тим зразкам цинічного, аморального, відверто руйнівної поведінки, які у великій кількості і привабливій формі обрушують на дитячу свідомість комп'ютерні ігри, телебачення та інші джерела інформації.

Уклад шкільного життя моделює простір культури з абсолютним пріоритетом традиційних моральних начал. Учитель через уклад шкільного життя вводить дитину в світ культури, в ціннісно-нормативний світ. Але прийняти ту чи іншу цінність дитина повинна сама, через власну діяльність. Тому педагогічна підтримка морального самовизначення молодшого школяра є одна з умов його духовно-морального розвитку.

Духовно-моральний розвиток і виховання повинні долати ізоляцію дитинства, забезпечувати повноцінне соціальне дозрівання молодших школярів, а зміст їх діяльності повинен розкривати перед ними їх можливе майбутнє. В умовах ізоляції світу дитинства та "життя в віртуальному світі", власне майбутнє дітей інколи перетворюється на реальну проблему – вони його недостатньо усвідомлюють, тому що мало діють, нерідко "застряють" у просторі власних переживань, комп'ютерних ігор, телебачення, індустрії розваг.

Сучасна школа має можливість будувати свою діяльність, моделювати і проектувати свій розвиток в залежності від власної специфіки. При цьому, основою процесу духовно-морального розвитку і виховання особистості молодшого школяра є аксіологічний принцип. По суті аксіологічний принцип виховання молодших школярів є основою формування "життєвого світу", який формується в буденному житті з придбанням соціального досвіду і змінюється відповідно з періодом розвитку особистості школяра. Спочатку його формування здійснюється в ціннісно-орієнтованих групах в процесі первинної соціалізації. Лише потім – із розширенням соціального оточення, придбанням і диференціацією соціального досвіду, зі змінами інтенсивності соціальних взаємодій, збільшенням мобільності між різними ціннісно-орієнтованими групами – "життєвий світ" змінює свою конфігурацію, самоорганізується, відповідно змінюючись в просторово- часовому і ціннісно-нормативному вимірах [7]. Таким чином, цінності є "ядром" аксіологічної педагогіки і ціннісне виховання має охоплювати і

пронизувати собою всі види діяльності молодшого школяра: навчальну (в межах різних навчальних дисциплін), трудову, спортивну, дозвільну та ін.

Сучасна школа здійснює свою діяльність в існуючих соціально-економічних умовах - в суспільстві з кризою політики, економіки, соціальної сфери і суспільної свідомості. У цих умовах боротьби за своє власне існування школа сьогодні, як ніколи, покликана залишатися для дітей рідною домівкою, другою сім'єю, в якій не тільки дають освіту, а й створюються умови для формування розвитку та реалізації особистості, перш за все, молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайсанов К.Р. Ценности в структуре начального образования / К.Р.Гайсанов //Наука і освіта. – 2011. – № 4/С. Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи.
2. Некоторые аксиомы воспитания Н.Б.Крыловой // Воспитательная работа в школе. – 2012. – № 8.
3. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / В.Л. Омеляненко, А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2008.
4. Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения. Начальная школа / сост. Е.С.Савинов. – 4е изд., перераб. – М.: Просвещение, 2013.
5. Программа духовно-нравственного развития и воспитания обучающихся на ступени начального общего образования /Министерство образования Российской Федерации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mon.gov.ru/files/materials/7195/noo-prim.pdf>
6. Равкин З.И. Развитие образования в России: новые ценностные ориентиры (концепция исследования) / З.И. Равкин //Педагогика. – 1995. – № 5.
7. Сурина И.А. Ценности. Ценностные ориентации. Ценностное пространство / И.А. Сурина. – М.: Социум, 1999.
8. Федеральный компонент государственного стандарта общего образования. Часть I. Начальное общее образование. Основное общее образование /Министерство образования Российской Федерации. – Москва 2004.

Гайсанов К.Р.

РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ И ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Статья посвящена обоснованию роли ценностей и важности аксиологического принципа в процессе духовно-нравственного развития личности младшего школьника, а также значимости формирования в начальной школе его системы базовых ценностей.

Ключевые слова: воспитание, ценности, аксиологический принцип, начальное образование, младший школьник.

Gaysanov K.R.

THE ROLE OF VALUES IN THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION DEVELOPMENT AND PERSONALITY YOUNGER SCHOOLBOY

The article is devoted to the ground as the values and importance of axiological principle in the process of spiritual and moral development of the individual primary school children, as well as the significance of the formation of the primary school system of its core values.

Key words: education, values, axiological principle, elementary school, younger schoolboy.